УДК:811.161.2’276.6’373(043.2)

І. С. Мовчан,
Л. А. Радомська

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІТ-ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Вінницький національний технічний університет

Анотація: *У роботі досліджено структурні моделі формування сучасної ІТ-термінології та проблема її міжмовної інтерференції під час локалізації програмного забезпечення. На основі аналізу процесів запозичення, детермінування та метафоризації комп'ютерної лексики обґрунтовано необхідність грамотної адаптації текстових компонентів для підвищення якості та інтуїтивної зрозумілості користувацьких інтерфейсів.*
Ключові слова: *користувацький інтерфейс, ІТ-термінологія, локалізація, міжмовна інтерференція, структурні моделі термінотворення, детермінування.*

Abstract:
The report examines the structural models of modern IT terminology formation and the problem of its interlingual interference during software localization. Based on the analysis of borrowing, determinologization, and metaphorization processes in computer lexicon, the necessity of proper adaptation of text components to improve the quality and intuitiveness of user interfaces is substantiated.
Keywords: *user interface, IT terminology, localization, interlingual interference, structural models of term formation, determinologization.*

Вступ

Сучасний етап розвитку інформаційних технологій характеризується створенням складних комп’ютерних систем, ефективність яких залежить від якості користувацьких інтерфейсів. Інтерфейс є основним мостом для людино-машинної взаємодії (ЛМВ), де критичну роль відіграє не лише візуальний та архітектурний дизайн, але й текстове наповнення, зокрема ІТ-термінологія. Основними критеріями якості ЛМВ є зручність, простота використання, зрозумілість та мінімізація когнітивного навантаження на користувача в процесі локалізації програмного забезпечення [1].

Специфіка сучасної комп’ютерної термінології полягає в її стрімкому розвитку та активному поповненні через використання різних структурних моделей терміноутворення і запозичень (переважно англіцизмів) [2]. Водночас спостерігається і зворотний процес – детермінування ІТ-термінів, коли специфічні поняття виходять за межі вузької галузі, набуваючи нових семантико-стилістичних відтінків та переносних значень у загальновживаній мові [3].

Під час проєктування та локалізації інтерфейсів з орієнтацією на користувача перед розробниками остає проблема міжмовної інтерференції [1]: використання надто складної, неадаптованої або, навпаки, детермінованої (метафоричної) лексики може призвести до неоднозначності трактування функцій системи. Це порушує принципи природності та узгодженості керування. Отже, актуальним завданням є інтеграція лінгвістичного аналізу ІТ-термінів у загальні моделі оцінювання якості людино-машинної взаємодії, що дасть змогу підвищити продуктивність та задоволеність користувача у процесі експлуатації програмних продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні лінгвістичні дослідження надають ґрунтовну теоретичну базу щодо специфіки комп’ютерного дискурсу та фахової термінології. Фундаментальні проблеми українського термінознавства та термінотворення висвітлені в працях Т. Кияк, З. Куделько, А. Д'якова, Л. Туровської та ін. Професійні засади перекладу, міжмовної інтерференції та локалізації програмних продуктів деталізовано в дослідженнях Н. Кожемяченко, Ю. Онищенко, А. Міщенко тощо. Водночас актуальні структурні моделі формування новітньої комп'ютерної лексики та специфіку її семантичної адаптації (зокрема процеси детермінування) вивчали О. Лисиченко, Х. Мелько, І. Ментинська та інші. Попри значну кількість наукових розвідок поява нових форматів

людино-машинної взаємодії та масове запозичення англіцизмів вимагають постійного оновлення перекладацьких підходів, що й зумовило **актуальність** цієї наукової розвідки.

Мета роботи полягає в дослідженні структурних моделей запозичених ІТ-термінів, проблеми міжмовної інтерференції та процесів детермінування під час розробки й локалізації програмних інтерфейсів. Необхідність такого дослідження зумовлена тим, що сфера інформаційних технологій і відповідна їй комп'ютерна лексика перебувають у стані безперервного, динамічного розвитку, що вимагає постійного перегляду та оновлення методів лінгвістичної адаптації.

Результати дослідження

Сучасний етап розвитку інформаційних технологій нерозривно пов'язаний із розробкою функціонально-складних комп'ютерних систем, де основною ланкою комунікації між користувачем та машиною є інтерфейс. Згідно із сучасними підходами до локалізації програмного забезпечення, ключовим завданням розробників є всебічна мовна та культурна адаптація продукту. Успішність виконання цих завдань залежить не лише від графічного дизайну чи апаратної частини, а й від того, наскільки грамотно здійснено переклад і структуровано текстове наповнення системи, щоб воно було зрозумілим для цільової аудиторії [1].

Основою текстового наповнення будь-якого програмного продукту є спеціалізована ІТ-термінологія, яка має специфічні структурно-семантичні риси. Комп'ютерна лексика в українській мові перебуває в стані безперервного розвитку. Як показують дослідження моделей терміноутворення, сучасний ІТ-дискурс активно поповнюється шляхом прямого запозичення та калькування. Проте через глобалізацію технологічної сфери левову частку професійного словника складають неадаптовані англіцизми, які часто переносять в українські програмні оболонки зі збереженням оригінальної структури або навіть з латинським написанням [2].

Водночас із процесом насичення мови вузькоспеціалізованими англіцизмами відбувається і прямо протилежне явище – детермінування термінів ІТ-сфери. Цей лінгвістичний процес полягає в тому, що комп'ютерні поняття виходять за межі професійного середовища розробників, проникають у загальновживану лексику та поступово втрачають свою сувору наукову однозначність. Як наслідок технічні терміни вживаються в нетипових ситуаціях, набуваючи переносних, емоційно-експресивних або навіть іронічних значень, що суттєво змінює їхнє початкове психологічне сприйняття людиною [3].

Для об’єктивного оцінювання якості людино-машинної взаємодії варто звертати увагу на багаторівневу структуру інтерфейсу (його концептуальну, контекстну та конструктивну складові). Саме на рівні конструкції користувач має проблеми з текстовими компонентами меню та діалогових вікон. Аналізуючи таку конструкцію, критично важливо враховувати проблему міжмовної інтерференції. Якщо розробники відмовляються від перекладу і залишають терміни у вигляді іншомовних літерних абревіатур (наприклад, *UI, DBMS*), це ускладнює сприйняття продукту звичайним користувачем і знижує якість локалізації [1].

Значна частина нових ІТ-термінів в українській мові утворюється завдяки процесам афіксації та словоскладання. Однак домінувальною тенденцією залишається конкуренція між українськими відповідниками та прямими запозиченнями (як-от дублети *«маршрутизатор»* і *«роутер»*). Впровадження суто англомовної лексики в програмні продукти масового використання часто призводить до семантичної непрозорості, коли людина не може інтуїтивно зрозуміти призначення тієї чи іншої функції [2].

Практичний аналіз сучасної комп'ютерної лексики яскраво ілюструє різноманітність структурних моделей терміноутворення:

– *«IBM», «Nvidia», «AMD»* – власні назви корпорацій, що засвоюються українською мовою без перекладу та зберігають оригінальну латинську графіку [1];

– *«комп'ютер», «сервер», «смартфон»* – базові лексеми, що утворилися через пряме запозичення та графічну адаптацію (транслітерацію) [2];

– *«жорсткий диск», «хмарні обчислення», «операційна система»* – багатокомпонентні терміни, які є прикладом структурного калькування (перекладу окремих компонентів) [2];

– *«TCP/IP» (Transmission Control Protocol / Internet Protocol), «DHCP» (Dynamic Host Configuration Protocol), «CSS» (Cascading Style Sheets)* – незмінні іншомовні абревіатури, що активно функціонують в ІТ-сфері задля мовної економії [1];

– *«СУБД» (система управління базами даних), «ООП» (об'єктно-орієнтоване програмування), «ШІ» (штучний інтелект)* – адаптовані українські скорочення, які виникли як результат перекладу англомовних відповідників [2];

– *«миша», «вікно», «пошта»* – слова загальновживаної лексики, що пройшли процес семантичної трансформації (метафоризації) та отримали нове термінологічне значення [2].

Паралельно із цим, на рівні контексту експлуатації комп'ютерної системи, дедалі більшу роль відіграє процес детермінування термінології. Він проявляється в тому, що вузькоспеціалізовані слова втрачають свою сувору дефінітивну точність і набувають нових, метафоричних або переносних значень. Інтеграція такої детермінованої лексики в користувацький інтерфейс здатна докорінно змінити психологічне сприйняття програмного забезпечення. Завдяки використанню термінів із переносним значенням машина починає взаємодіяти з людиною більш звичною мовою, що допомагає адаптувати інтерфейс під ментальну модель звичайного користувача [3].

Проте такий лінгвістичний дуалізм створює серйозний виклик під час проєктування. З одного боку, перенасичення інтерфейсу технічними термінами, неперекладеними абревіатурами та транслітерованими англіцизмами різко знижує показник зрозумілості системи, змушуючи оператора постійно звертатися до документації [1]. З іншого боку, надмірне використання детермінованих, образних слів здатне порушити логічну структурованість та передбачуваність. Це означає, що відсутність єдиного стандарту в термінологічному наповненні може зашкодити загальній ефективності взаємодії [2].

Ефективним шляхом подолання семантичного бар'єра є використання лексики, яка пройшла процес детермінування та метафоризації. Застосування в інтерфейсах образних, асоціативних назв для складних обчислювальних процесів дозволяє створити ілюзію дружнього середовища. Завдяки цьому користувач може спиратися на свій повсякденний досвід, що суттєво прискорює процес засвоєння нової програми [3].

Для досягнення оптимального балансу між технічною точністю та психологічною зрозумілістю, процес проектування та локалізації комп'ютерних систем повинен обов'язково включати етап лінгвістичного оцінювання. Належна адаптація тексту до норм цільової мови гарантує коректне відображення команд та зрозумілість функцій для пересічного споживача [1]. Водночас експертна оцінка має суворо контролювати використання детермінованої, метафоричної лексики. Експерт повинен переконатися, що обраний художній образ не має подвійного трактування. Тільки за умови збереження семантичної однозначності детермінована лексика буде працювати на підвищення якості людино-машинної взаємодії [3].

Висновки

Отже, якість людино-машинної взаємодії безпосередньо залежить від балансу між професійною ІТ-термінологією та зрозумілістю текстових компонентів інтерфейсу. Здійснення адекватної локалізації програмного забезпечення вимагає подолання міжмовної інтерференції та правильного підбору структурних моделей для перекладу новітніх термінів. Хоча активне запозичення неадаптованих англіцизмів та збереження іншомовних абревіатур в українському програмному сегменті часто створює семантичні бар’єри для користувачів, процеси термінологічної адаптації (зокрема, детермінування та метафоризації) дають змогу гуманізувати інтерфейс, роблячи його більш інтуїтивним. Проте використання таких образних значень потребує фахового лінгвістичного контролю для збереження їхньої однозначності, оскільки лише науково обґрунтоване поєднання технічної точності, правильної моделі терміноутворення та мовної доступності гарантує високу якість локалізованого ІТ-продукту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кожемяченко Н. В. Проблема міжмовної інтерференції ІТ термінів в процесі локалізації / Н. В. Кожемяченко // Львівський філологічний часопис. – 2021. – № 9. – С. 118–122.
2. Лисиченко О. Б. Структурні моделі терміноутворення в українському ІТ-дискурсі: трансформації та тенденції / О. Б. Лисиченко, Х. Б. Мелько // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2025. – Т. 28, № 1. – С. 122–130.
3. Ментинська І. Б. Особливості детермінування термінів ІТ-сфери (на матеріалі «Словника

української мови у 20 томах») / І. Б. Ментинська, А. В. Турко // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. – 2024. – Вип. 33, т. 2. – С. 23–27.

Радомська Людмила Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: ludarad9@gmail.com.

Мовчан Іван Сергійович – студент групи ЗПІ-25б, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: ivanmovchan08@gmail.com.

Radomska Lyudmyla A. – Cand. Sc. (Philol.), Assistant Professor, Department of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ludarad9@gmail.com.

Movchan Ivan S. – student of 3PI-25b group, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsya, e-mail: ivanmovchan08@gmail.com.